

Liubou Padporynava*

ZMIANY SEMANTYKI MORFEMU RDZENIOWEGO *MYŠ- A ZMIANY MOTYWACJI ZACHODNIOŚLAWIAŃSKICH FITONIMÓW DIALEKTALNYCH

THE CHANGES IN SEMANTICS OF ROOT MORPHEME *MYŠ-
AND THE CHANGES IN MOTIVATION OF WEST SLAVIC
DIALECTAL PHYTONYMS

The semantics of the root morphemes is constantly changing, which leads to the changes in the motivation of the phytonyms. The reflection of this process is that the older motivation of the names of plants (by covering the ground with the leaves and stalks) is gradually changing with the later motivation (by the similarity of the parts of plants with the body parts of mice).

Keywords: West Slavic phytonyms, semantics, semantic motivation

Słowa kluczowe: fitonimia zachodniosłowiańska, semantyka, motywacja semantyczna

Prezentowany artykuł jest próbą przedstawienia zmian zachodzących w motywacji zachodniosłowiańskich fitonimów dialektalnych na skutek przekształcenia się semantyki ich morfemu rdzeniowego *myš-, które z kolei jest związane z zawężeniem wyobrażeń rdzennych użytkowników języka o zwierzęciu Mus L.

Jedna z wielu definicji mechanizmu transformacji, zachodzących w semantyce słowa, została sformułowana w latach 30. XX wieku przez Wasilija Abajewa w artykułach *Język jako ideologia a język jako technika* [Abajew, 1995, s. 45–66] oraz *Pojęcie ideosemantyki* [Abajew, 1995, s. 67–83]. W przywołanych artykułach autor wprowadził pojęcia semantyki technicz-

---

* Katedra Językoznawstwa Teoretycznego i Słowiańskiego, Wydział Filologiczny, Białoruski Uniwersytet Państwowy, ul. K. Marksa 31, 220030 Mińsk; e-mail: darmucha@gmail.com

nej i semantyki ideologicznej jako dwóch warstw semantyki słowa oraz opisał ich ewolucję. Wnioski W. Abajewa stanowią podstawę do rozważań w niniejszym artykule:

Badając wartość znaczeniową tego czy innego elementu językowego, możemy podczas swojej analizy zanurzyć się mniej lub bardziej głęboko. Na pewnej głębokości analiza semantyczna przekształca się w ideologiczną. Kiedy konkretnie to się odbywa? W zdecydowanej większości wypadków dopiero wtedy, kiedy ustalimy genetyczną łączność danego znaczenia z innymi znaczeniami, poprzedzającymi je albo z nim sąsiadującymi. Jeśli stwierdzimy, że łaciński wyraz *pecunia* oznaczał 'pieniądz' i nie poza tym – wtedy pozostaniemy w granicach semantyki komunikacyjnej, technicznej. Lecz zaledwie ustalimy łączność tego słowa z innym łacińskim słowem *pecus* o znaczeniu 'bydło', analiza semantyki staje się analizą ideologiczną. Innymi słowy, istnieją dwie semantyki: semantyka znaczeń odosobnionych, technicznych – semantyka techniczna, oraz semantyka genezy i wzajemnego związku znaczeń – semantyka ideologiczna. (...) Jest dobrze znane współczesne, potoczne znaczenie słowa *trud* w języku rosyjskim. Prześledziwszy historię tego słowa, ustalimy, że kiedyś oznaczało ono również 'cierpienie', 'choroba'. Dowiadujemy się więc, że poprzez słowo *trud* wyrażano nie tylko pojęcie o działalności produkcyjnej (semantyka techniczna), ale również punkt widzenia na daną działalność jako na cierpienie, chorobę – krótko mówiąc, pewną ideologię (semantyka ideologiczna). Jedno i to samo pojęcie bogactwa jest wyrażane w trzech różnych językach: rosyjskim, osetyjskim i niemieckim – na trzy różne sposoby. W rosyjskim jest ono związane z bogiem, w osetyjskim z dniem, światłem (*bondžyn* od *bon* 'dzień'), w niemieckim – z władzą królewską (*reich*). Semantyka techniczna tych trzech wyrazów jest tożsama, natomiast ich semantyka ideologiczna jest różna. Każdy z nich mówi o odrębnej wizji świata oraz o różnych warunkach życia publicznego w epoce tworzenia tych słów [Abajew, 1995, s. 45–46].

Później W. Abajew ujął semantykę techniczną jako podstawowe minimum funkcji sensorycznych, które pozwala używać słów w komunikacji na współczesnym etapie [1995, s. 68], porównując je również do jądra semantycznego:

Każdy element języka może być, po pierwsze, nośnikiem pewnego znaczenia technicznego, które odpowiada jakiemuś rzeczywistemu faktowi albo relacji ze świata obiektywnego. Ta wartość znaczeniowa stanowi „jądro”, trwale i zdolne do przejścia z jednej epoki do następnej, z jednej rzeczywistości społecznej do innej, ponieważ podsumowuje doświadczenie empiryczne, oparte na tożsamości odpowiednika przedmiotowego danego pojęcia u ludzi z różnych epok i formacji [Abajew, 1995, s. 47–48].

Z kolei semantyka ideologiczna (ideosemantyka) według W. Abajewa to całokształt skojarzeń i wyobrażeń emocjonalnych, pokazujących historię i życie słów w przeszłości [1995, s. 68], swoista powłoka, składająca się z idei, aktualnych na poprzednich etapach funkcjonowania słowa:

Obiektywne, techniczno-empiryczne „jądro” znaczenia może być owijane, osnuwane szeregiem subiektywnych, ubocznych wyobrażeń ideologicznych, nastrojów i skojarzeń, które są

całkowicie uwarunkowane stanem świadomości i doświadczenia ludzi danej epoki i danego środowiska społecznego, a więc są tak samo zmienne i przemijające, jak każda inna forma ideologii. Cały kompleks tych towarzyszących wyobrażeń semantycznych stanowi „powłokę”, która nadaje elementowi języka pewny aromat ideologiczny [Abajew, 1995, s. 48].

Według W. Abajewa każde słowo w języku, zanim uzyskało współczesne znaczenie, przeszło długą drogę, która prowadzi do pierwotnych wysiłków nazwotwórczych człowieka [1995, s. 67]. Semantyka ideologiczna jest uświadamiana przez nosiciela języka dopóty, dopóki aktualna jest wizja świata, zgodnie z którą słowo zostało stworzone [Abajew, 1995, s. 51].

Z czasem cała semantyka ulega specjalizacji i zawężeniu, tak zwanej technizacji, a więc dochodzi do zatarcia, częściowego lub całkowitego zapomnienia semantyki ideologicznej [Abajew, 1995, s. 48–52]:

Wzemy nasz nowo utworzony, świeżo powstały na skutek procesów percepcji–uświadczenia–nazywania kompleks semantyczny i puśćmy go w obieg, w praktykę komunikacyjną. Zobaczmy, co się tu z nim stanie.

Jest oczywiste, że, kiedy nowotwór trafił do obiegu komunikacyjnego, przy jego użyciu nie jest za każdym razem powtarzana ta praca umysłowa, z którą było związane uświadczenie–nazywanie. Praca ta, jak dobrze pamiętamy, polegała głównie na ideologicznym opanowaniu na nowo uświadczonego zjawiska czy relacji, na ideologicznym wprowadzaniu ich do całego doświadczenia, na włączeniu ich do praktyki społecznej, na tworzeniu dookoła nich pewnej „powłoki” ideologicznej. Praca ta odbywa się w praktyce komunikacyjnej w coraz mniejszej pełni i coraz mniej dokładnie, i wyobrażenia semantyczne koncentrują się raczej wokół tych trwałych, stałych, adekwatnych do rzeczywistości obiektywnej elementów percepcyjnych, które stanowią „jądro”. Innymi słowy, jeśli w trakcie uświadczenia–nazywania centrum semantyczne nowotworu mogło się znajdować w „powłoce”, to w toku komunikacji coraz bardziej przesuwają się ono ku „jądru” ku znaczeniu technicznemu” [Abajew, 1995, s. 48–49].

Według cytowanego badacza semantyka ideologiczna po zajściu procesów technizacji jest powoływana do życia i najlepiej przejawia się wtedy, kiedy realizowana jest funkcja poetycka języka [Abajew, 1995, s. 72]: w tekstach folklorystycznych, skonwencjonalizowanych kolokacjach itp.

W przypadku nazw roślin zacieranie się semantyki ideologicznej ich morfemów rdzeniowych powoduje trudności w ustaleniu motywacji nazwy, to znaczy w zestawieniu znaczenia rdzenia i właściwości roślin. Wraz ze zmianami fonetycznymi proces ten powoduje zwiększenie się liczby tak zwanych ciemnych nazw roślin, np. *loboda*, *lopian*, *rdest*, *mikołajek*, *milek*, *niezapominajka*, *miłosna* [Pawłowski, 1974, s. 168] itp. A przecież uświadczenie semantyczno–motywacyjnego związku nazwy i jej desygnatu na każdym etapie użycia jest gwarancją przetrwania tej nazwy.

Tym niemniej język nie jest bezradny wobec opisanego wyżej procesu technizacji. Jedną z dróg zachowania i pozostania nazw roślin w języku jest wybór dla fitonimu innego morfemu rdzeniowego, którego semantyka pozwala realizować się językowo jakiejś właściwości rośliny. Właściwa fitonimii gwarowej ogromna liczba podstaw nominacji i brak jakiegokolwiek reglamentacji ich wyboru, podobnie jak brak reglamentacji wyboru morfemów rdzeniowych, powodują, że nazewnictwo roślin w dialektach cechuje olbrzymia synonimia.

Ilustracji tego twierdzenia mogą służyć wybrane nazwy rośliny *Anemone* L. w językach słowiańskich: pol. *czarne ziele*, *zawilec*, *koziagryźć*, kasz. *gąsá směřc*, *zimkově gv'ázdečki*, czes. *podl'eska*, *konopka*, słow. *veternica*, górnołuż. *jatrowna kwětka* itp. Przytoczone nazwy są motywowane takimi właściwościami rośliny jak ciemny kolor kwiatów niektórych gatunków *Anemone* L., kształt łodygi, szkodliwość dla kóz czy gęsi, czas kwitnienia, forma kwiatów, miejsce występowania, kształt liści, delikatność rośliny, oddziaływanie lecznicze na wątrobę – które realizują się w semantyce rdzeni *czarn-*, *zawil-*, *koz-* i *gryźć-*, *gąs-* i *směřc-*, *zimk-*, *gv'ázd-*, *l'es-*, *konop-*, *veter-* i *jatr-*.

W powyższym przykładzie różne cechy motywacyjne *Anemone* L. realizowały się w semantyce różnych rdzeni. Niniejszy artykuł poświęcony został zaś drugiemu sposobowi przetrwania gwarowych nazw roślin, a mianowicie temu, jak na skutek zmian, które zachodziły w semantyce morfemu rdzeniowego **myś-*, zmieniały się mechanizmy motywacji fitonimów przy jednoczesnym zachowaniu tego samego rdzenia.

Podstawę do rozważań stanowi ponad 90 nazw 31 roślin: *Achillea millefolium* L. (kasz. *měšě krěpě*, czes. *myší chvostek*, *myší očásek*, *myšj očásek*, *myšj řebřjček*), *Aegilops ovata* (Willd.) Coss. & Durand (pol. *mysze zboże*), *Anagallis* L. (pol. *mysiotrzew*, *myszetrzew*, *myszotzew*, *mysiotrzeb*, dolnołuż. *cerwjony myš*), *Arenaria rubra* L. (pol. *myszotrzew*, kasz. *měšotrěv*, *měše trěvq*, górnołuż. *čerwjeny myšonc*), *Bromus* L. (pol. *myszy owies*), *Calamagrostis lanceolata* Roth (pol. *mysi ber*, *mysiber*), *Chelidonium majus* L. (pol. *mysze jajka*), *Cuscuta* L. (pol. *mysze strzewce*, *mysze trzewce*, *mysie strzewce*, *mysie trzewce*), *Cynoglossum officinale* L. (czes. *myšinec*, *myšinec*, górnołuż. *myšace zelo*, *myšimór*), *Ficaria* Guett. (pol. *mysze jajka*), *Galium* L. (pol. *mysi ber*, *mysiber*), *Gnaphalium* L. (czes. *myší uška*, *myšj auško*), *Hieracium* L. (pol. *mysie uszki*, *mysie uszko*, *mysze uszka*, *mysze uszy*, czes. *myší ouško*, *myší úško*, *myšj auško*, słow. *myšinko*, górnołuż. *myšace wuško*, dolnołuż. *myšyne wucho*), *Holosteum umbellatum* L. (czes. *myší ščjčka*), *Hordeum murinum* L. (pol. *mysi jęczmień*, *myszy jęczmień*, czes. *myšj žito*), *Lolium temulentum* L. (pol. *mysze zboże*, czes. *myšj kaukol*), *Mercurialis* L. (dolnołuż. *myška*, *myska zele*), *Minuartia* Loeffl.

(górnoułuż. *myšonc*), *Myosotis* L. (czes. *myšj auško*), *Myosurus* L. (pol. *mysie ogonki*, *mysiogon*, *mysi ogon*, *mysiurek*, *mysze ogonki*, *myszy ogon*, kasz. *myšji rep*, czes. *myšenka*, *myši ocásek*, górnoułuż. *myšaca wopuška*, *myšowka*, *myšnik*), *Nigella arvensis* L. (pol. *mysza czarnucha*), *Phalaris* L. (pol. *mysiber*, *myszy ber*), *Ruscus* L. (pol. *mysza mięta*, *mysza wiecha*, *myszopłoch*, czes. *myšj trn*), *Solanum* L. (pol. *śsze jajka*, *myszeniec*, *myszyniec*), *Spiraea filipendula* L. (pol. *mysi ogon*, *myszy ogon*), *Stachys* L. (czes. *myšj pepř*, *myši oděňi*), *Stellaria* L. (pol. *mysiotrzew*, *myszetrzew*, *myszotrzew*, *mysiotrzeb*, kasz. *měšák*, słow. *miši čerev*, górnoułuż. *myšonc*, *mošenc*, *mošonc*, *myšacy črij*, dolnoułuż. *muš*, *myšyne cřowo*), *Urginea maritima* (L.) Baker (pol. *mysza cebula*), *Veronica hederifolia* Steven. (kasz. *měška*, dolnoułuż. *muš*), *Vulpia myuros* (L.) C.C.Gmel. (pol. *mysigon*, *mysi gon*, górnoułuż. *myška*, *myšnik*). Przytoczone nazwy zostały wynotowane ze słowników gwarowych, których wykaz znajduje się na końcu artykułu – zob. Wykaz źródeł – oraz z pracy Václava Machka *Česká a slovenská jména rostlin* [1954].

Naturalnym punktem wyjścia w poszukiwaniach motywacji fitonimów o rdzeniu **myš-* będzie zestawienie aktualnej semantyki tego rdzenia, czyli jego semantyki technicznej, i właściwości roślin, w nazwach których ten rdzeń jest obecny. Informacje o semantyce technicznej są zawarte w definicjach słownikowych wyrazów o rdzeniu **myš-*. Analiza tych definicji pozwala wnioskować, że semantyka techniczna rdzenia **myš-* w językach zachodniosłowiańskich może być ujęta następująco: ‘właściwy zwierzęciu *Mus* L. o szarym lub brunatnym ubarwieniu, spiczastym pyszczku i cienkim ogonie, gnieźdzącemu się w pobliżu osiedli ludzkich, w domach, spichrzach, na polach i w lasach’ [Dubisz, 2003]. W ujętej w dany sposób semantyce technicznej rdzenia **myš-* urzeczywistniają się takie cechy charakterystyczne roślin, jak podobieństwo do myszy i sposób działania na myszy.

Jedną z najważniejszych cech motywacyjnych fitonimów o rdzeniu **myš-* jest podobieństwo roślin do myszy. Może to być zarówno podobieństwo do powłoki ciała, jak i do części ciała myszy.

Podobieństwem do mysiej skórki motywowane są nazwy roślin *Stachys* L. (czes. *myši oděňi*), *Veronica hederifolia* Steven. (kasz. *měška*, dolnoułuż. *muš*), *Stellaria* L. (kasz. *měšák*, górnoułuż. *myšonc*, *mošenc*, *mošonc*, dolnoułuż. *muš*), *Minuartia* Loeffl. (górnoułuż. *myšonc*), *Arenaria rubra* L. (górnoułuż. *čerwjeny myšonc*) i *Anagallis* L. (dolnoułuż. *cerwjony myš*).

W przypadku *Stachys* L. i *Veronica hederifolia* Steven. podstawą motywacji jest puch okrywający łodygi i liście roślin [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 154–187; Borisowa, 1955, s. 414].

Nazwy *Stellaria L.* motywuje szarawy, mysi kolor rośliny [Schuster-Šewc, 1978, s. 969–970], który tworzy puch, okrywający łodygi, liście i okwiat [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 169–170].

Nazwa *Minuartia Loefl. górnołuż. myšonc* również motywowana jest puchem oraz szarawym kolorem rośliny [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 147].

W przypadku *Arenaria rubra L.* cechą motywacyjną górnołuż. *čerwjeny myšonc* najprawdopodobniej jest podobieństwo do *Stellaria L.* (obydwie rośliny należą do goździkowatych i mają podobne kwiaty [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 75–76]). Składnik *čerwjeny* podkreśla kolor kwiatów *Arenaria rubra L.*

Podobne przeniesienie nazwy *Stellaria L.* (dolnołuż. *muš*) na inną roślinę – *Anagallis L.* (dolnołuż. *cerwjony myš*) – odbywa się na podstawie tego, że omawiane rośliny mają podobne łodygi i liście [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 27; t. 2, s. 169–176], a wyrazistą cechą, która je różni, są jaskrawe czerwone kwiaty *Anagallis L.* [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 27], co podkreśla składnik *cerwjony*.

Znacząca grupa fitonimów jest motywowana podobieństwem kształtu łodygi albo liści do mysiego ogona. Najwięcej takich nazw posiada *Myosurus L.* (pol. *mysie ogonki*, *mysiogon*, *mysi ogon*, *mysiurek*, *mysze ogonki*, *myszy ogon*, kasz. *myšji rep*, czes. *myšenka*, *myši očásek*, górnołuż. *myšaca wopuška*, *myšowka*, *myšnik*) [Machek, 1954, s. 49] – większość z nich została utworzona według tego samego modelu, co fitonim *myosurus*: od gr. *μῦς* ‘mysz’ oraz *οὔρα* ‘ogon’ [Clifford, Bostock, 2007, s. 200]. Łodygi tej rośliny przypominają cienkie mysie ogonki.

Vulpia myuros (L.) C.C.Gmel. (pol. *mysigon*, *mysi gon*, górnołuż. *myška*, *myšnik*) ma długie łodygi i owłosione wąskie kłoski, które przypominają mysie ogony [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 212]. Nazwa gatunkowa *myuros*, podobnie do nazwy *myosurus* została utworzona od gr. *μῦς* ‘mysz’ oraz *οὔρα* ‘ogon’ [Clifford, Bostock, 2007, s. 200].

W przypadku *Achillea millefolium L.* (czes. *myši chvostek*, *myši očásek*, *myšj očásek*, *myšj řebřjček*)¹ [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 319] i *Spiraea filipendula L.* (pol. *mysi ogon*, *myszy ogon*)

¹ Składnik *myšj* prawdopodobnie pojawia się pod wpływem innych nazw *Achillea millefolium L.*, ponieważ fitonim *řebřjček* jest samodzielną nazwą danej rośliny [Анненков, 1878, s. 5], motywowaną budową jej pierzastosiecznych liści (por. czes. *řebro* ‘zębro’) [Machek, 1954, s. 245].

długie i cienkie liście tych roślin przypominają mysie ogonki [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 369].

Nazwy Gnaphalium L. (czes. *myši uška*, *myšj auško*), Hieracium L. (pol. *mysie uszki*, *mysie uszko*, *mysze uszka*, *mysze uszy*, czes. *myši ouško*, *myši úško*, *myšj auško*, słow. *myšinko*, górnołuż. *myšace wuško*, dolnołuż. *myšyne wucho*) [Machek, 1954, s. 232] oraz Myosotis L. (czes. *myšj auško*) motywowane są podobieństwem pokrytych puchem liści do mysich uszu. W przypadku Myosotis L. nazwa czeska została utworzona według tego samego modelu, co nazwa *myosotis*: od gr. *μῦς* ‘mysz’ oraz *οὖς* ‘ucho’ [Rejewski, 1996, s. 110].

Nazwy Anagallis L. (pol. *mysiotrzew*, *myszetrzew*, *myszotzew*, *mysiotrzew*), Arenaria rubra L. (pol. *myszotrzew*, каш. *měšotrěv*, *měše trěvq*), Cuscuta L. (pol. *mysze strzewce*, *mysze trzewce*, *mysie strzewce*, *mysie trzewce*), Holosteum umbellatum L. (czes. *myši ščípka*) oraz Stellaria L. (pol. *mysiotrzew*, *myszetrzew*, *myszotrzew*, *mysiotrzew*, słow. *miši čerev*, górnołuż. *myšacy črij*, dolnołuż. *myšyne c’owo*) motywuje podobieństwo długich pnących się albo ścielących się łodyg do jelit [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 120–123, 169–174; t. 3, s. 28, 75–78]. Składniki pol. *trzew-*, *trzeb-*, kasz. *trěv-*, *trěv-*, czes. *ščípk-*², słow. *čerev*, górnołuż. *črij*, dolnołuż. *c’owo* pochodzą z prasłow. **červo* ‘brzuch, wnętrze, jelito’ [Trubaczow 1963 –, t. 4, s. 82–83].

Pod względem struktury, jak widać, wśród fitonimów, w których obecność rdzenia **myš-* jest spowodowana podobieństwem wyglądu zewnętrznego do myszy, znalazły się zarówno fitonimy dwurdzenne, w których składniki takie, jak *ogon*, *strzewce*, *uszko*, *odění* i podobne sygnalizują, do jakiej części ciała myszy podobne są rośliny, jak też fitonimy jednurdzenne o sufiksach *-enka* (czes. *myšenka*), *-owka* (górnołuż. *myšowka*), *-nik* (górnołuż. *myšnik*), *-onc* (górnołuż. *myšonc*) i pod.

W semantyce technicznej rdzenia **myš-* urzeczywistniają się również takie właściwości roślin, jak nieprzyjemny zapach i (często związane z poprzednim) zastosowanie roślin do odstraszenia myszy.

Do odstraszenia myszy mogą służyć rośliny Ruscus L. (pol. *mysza wiecha*, *myszopłoch*, czes. *myšj trn*) [Linde, t. VI, s. 196] oraz Cynoglossum officinale L. (czes. *myšinec*, *myšinec*, górnołuż. *myšace zelo*, *myšimór*) [Annikow, 1878, s. 119]. Nieprzyjemny zapach, często przypisywany myszom (por. czes. *myšina*, słow. *myšina*, *myšina* ‘mysi zapach’ [Trubaczow 1963–, t. 21, s. 62]), jest właściwy roślinom Mercurialis L. (dolnołuż. *myška*, *myska zele*) [Annikow,

² V. Machek twierdzi, że czes. *myši ščípka* pochodzi z **myši střívka* [1954, s. 74].

1878, s. 216] i *Solanum* L. (pol. *myszeniec*, *myszyniec*) [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 169].

Wśród wymienionych fitonimów są dwie nazwy dwurdzenne (pol. *myszopłoch*, górnołuż. *myšimór*), w których rdzenie *-płoch* i *-mór* podkreślają cel zastosowania roślin. Reszta fitonimów to nazwy jednordzenne: składniki *wiecha*, *trn* i *zelo* w fitonimach pol. *mysz* *wiecha*, czes. *myšj trn*, dolnołuż. *myska zele* faktycznie nie odzwierciedlają żadnej cechy motywacyjnej, ich wartość motywacyjno-semantyczna ze względu na zbyt szeroki zakres znaczeniowy jest bliska zeru.

Analiza budowy każdej z grup fitonimów, motywowanych podobieństwem części roślin czy ich zapachu do części ciała czy zapachu myszy, pozwala stwierdzić, że wśród tych nazw obecne są zarówno nazwy dwurdzenne, jak i jednordzenne. Natomiast model, według którego są zbudowane fitonimy należące do kolejnej grupy, jest niezmienny: *mysi* + *fitonim/nazwa przedmiotu/substancji*. Uwzględnienie tego modelu wydaje się kluczowe w ustaleniu motywacji takich fitonimów jak pol. *mysi ber*, *mysi jęczmień*, *mysiber*, *mysz* *cebula*, *mysz* *czarnucha*, *mysz* *mięta*, *mysze jajka*, *mysze zboże*, *myszy ber*, *myszy jęczmień*, *myszy owies*, kasz. *měšë krěpě* oraz czes. *myši ščípka*, *myšj kaukol*, *myšj pepř*, *myšj žito*.

Dany model należy do bardzo produktywnych. Wśród innych zachodniosłowiańskich nazw, opartych na modelu – *przymiotnik dzierżawczy*, *utworzony od nazwy zwierzęcia* + *samodzielny fitonim/nazwa przedmiotu/substancji* – można wymienić pol. *kozie mleko*, *końska mięta*, *kozie mydło*, kasz. *kukuččëno v'ino*, *kuřë krěpki*, czes. *kočiči mydlo*, *koňský kaštan*, *kozj dětel*, *žabi mléko*, *hadí mléko*, słow. *kozi mléčnik*, górnołuż. *konjaca fjučka*, *konjacy wóst*, dolnołuż. *kóccyne młoko*, *kokotowe młoko* i inne. Składnik, utworzony od nazwy zwierzęcia, pełni w nich tak zwaną funkcję niezupełnej identyczności [Dylewska-Kupisz, 1979]. Omawiana funkcja polega na tym, że przymiotnik, utworzony od nazwy zwierzęcia, służy do podkreślenia, że roślina, której nazwę stanowi cały fitonim, jest gorsza w stosunku do rośliny lub przedmiotu, których nazwa jest jednym ze składników fitonimu, albo może występować jako ich namiastka dzięki podobieństwu właściwości, wyglądu zewnętrznego itd.

Wśród wymienionych wyżej fitonimów można wydzielić kilka grup nazw, utworzonych odpowiednio od nazw jęczmienia *Hordeum vulgare* L., owsa *Avena sativa* L., prosa *Panicum* L. (pol. dial. *ber* ‘proso’ [Urbańczyk, 1953–2002, t. 1, z. 2, s. 74]), żyta *Secale* L., ogólnej nazwy pol. *zboże*, kasz. *krěpě*, cebuli *Allium cepa* L., czarnuchy *Nigella sativa* L. [Urbańczyk, 1953–2002, t. 1, z. 5, s. 344], mięty *Mentha* L., pieprzu *Piper* L., kąkołu *Agrostemma* L. oraz ogólnej nazwy pol. *jajka*.

Od nazwy jęczmienia utworzone zostały fitonimy pol. *mysi jęczmień*, *myszki jęczmień* *Hordeum murinum* L. Składniki o rdzeniu *myš- w tych nazwach sygnalizują, że w odróżnieniu od jęczmienia uprawnego *Hordeum vulgare* L. *Hordeum murinum* L. nie daje ziaren i nie ma właściwej jęczmieniowi wartości odżywczej [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 258].

Od nazwy żyta został utworzony fitonim czes. *myšj žito* *Hordeum murinum* L. Tak jak w poprzednim przypadku, składnik o rdzeniu *myš- w tej nazwie sygnalizuje, że w odróżnieniu od żyta *Secale* L. *Hordeum murinum* L. nie ma wartości odżywczej [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 258].

Od nazwy owsa utworzony został fitonim pol. *myszki owies* *Bromus* L. Rdzeń *myš- w składzie danego fitonimu wskazuje, że w porównaniu do owsa uprawianego *Avena sativa* L. *Bromus* L. może być wykorzystywany jedynie jako roślina paszowa, nienadająca się do spożycia przez ludzi [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 205–212].

Od nazwy prosa utworzone zostały fitonimy pol. *mysi ber*, *mysiber*, *myszki ber* *Phalaris* L., *Galium* L., *Calamagrostis lanceolata* Roth. Składniki o rdzeniu *myš- w tych nazwach podkreślają, że wymienione rośliny tak samo jak proso *Panicum miliaceum* L. rosną na polach i mają kłosa [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 213–217, 281; t. 3, s. 248–260], lecz w odróżnieniu od niego nie wytwarzają ziaren i nie mają właściwej prosu wartości odżywczej.

Od ogólnej nazwy pol. *zboże* utworzony został fitonim pol. *mysze zboże* *Aegilops ovata* (Willd.) Coss. & Durand, *Lolium temulentum* L. Roślina *Aegilops ovata* (Willd.) Coss. & Durand jest cenioną rośliną paszową, lecz nie jest spożywana przez ludzi [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 181]. Z kolei *Lolium temulentum* L., wyróżniająca się znaczącym podobieństwem do pszenicy *Triticum* L., jest rośliną trującą, powodującą poważne zaburzenia w organizmie człowieka [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 272]. Sygnalizowaniu tych różnic w obydwu przypadkach służy morfem rdzeniowy *myš-.

Od ogólnej nazwy kasz. *krëpë* ‘kasza’ [Sychta, 1967–1976, t. 2, s. 247] utworzony został fitonim *měšë krëpë* *Achillea millefolium* L. Podstawą do porównania dwóch roślin jest podobieństwo kwitnących roślin zbożowych (np. gryki [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 46]) do *Achillea millefolium* L., która nie jest rośliną jadalną. Morfem rdzeniowy *myš- w danym wypadku podkreśla tę niezgodność.

Od nazwy czarnuchy *Nigella sativa* L. została utworzona nazwa pol. *myszka czarnucha* *Nigella arvensis* L. Składnik o rdzeniu *myš- w danym fitonimie sygnalizuje, że w odróżnieniu od jadalnego gatunku *Nigella sativa* L., *Nigella arvensis* L. nie może być szeroko stosowana w kuchni [Gubanow, Kryłowa, Tichonowa, 1976, s. 125].

Od nazwy mięty *Mentha* L. został utworzony fitonim pol. *myszka mięta* *Ruscus* L. Na zestawienie dwóch roślin pozwala podobieństwo liści *Ruscus* L. do liści mirtu *Myrtus* L. [Litwinskaja, 2006, s. 149] – rośliny mającej tak samo intensywny zapach, jak *Mentha* L. Jednak roślina *Ruscus* L. nie ma zapachu, na co wskazuje morfem rdzeniowy *myš-.

Od nazwy cebuli został utworzony fitonim pol. *myszka cebula* *Urginea maritima* (L.) Baker – nazwa rośliny, mającej podobne pędy podziemne, które jednak nie są jadalne [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 473–474], na co wskazuje rdzeń *myš-.

Od nazwy pieprzu został utworzony fitonim czes. *myšj pepř* *Stachys sylvatica* L. Dana roślina ma dosyć intensywny zapach, zawiera olejek eteryczny i może być wykorzystywana jako przyprawa [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 154–157], a raczej namiastka popularniejszej przyprawy, którą jest pieprz *Piper* L. Morfem rdzeniowy *myš- sygnalizuje o takiej namiastkowości.

Od nazwy kąkol utworzony został fitonim czes. *myšj kaulol* *Lolium temulentum* L. Tak samo, jak kąkol *Agrostemma* L., *Lolium temulentum* L. jest chwastem, ma działanie trujące [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 1, s. 272], lecz nie posiada kwiatów, jest mniej okazały, co podkreśla składnik fitonimu o rdzeniu *myš-.

Od nazwy pol. *jajka* została utworzona nazwa pol. *mysze jajka* *Chelidonium majus* L., *Ficaria* Guett., *Solanum* L. Za podstawę do tworzenia takiej nazwy dla rośliny *Ficaria* Guett. oraz mającej podobne kwiaty i liście *Chelidonium majus* L. służy to, że na liściach *Ficaria* tworzą się jajowate narośle, które jednak nie są jadalne [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 2, s. 210]. Z kolei w przypadku rośliny *Solanum* L. jajka przypominają trujące owoce tej rośliny [Gubanow, Kisielowa, Nowikow, Tichomirow, 2002–2004, t. 3, s. 169]. W obydwu przypadkach sygnalizowaniu niejadalności służy morfem rdzeniowy *myš-.

Warto wziąć pod uwagę fakt, że na miejscu morfemu rdzeniowego *myš- w składzie słowiańskich fitonimów dialektalnych mogą znaleźć się takie morfemy rdzeniowe, jak *gqs-, *kur-, *ovbc-, *pbs-, *vlk- i inne. Jako ilustracja tego twierdzenia mogą posłużyć następujące nazwy roślin: kasz. *gąsè krèpki*,

kuřè krěpki, górnołuż. *wowča rutwička* dla *Achillea millefolium* L., biał. *zajaczy awios* dla *Bromus* L. [Annienkow, 1878, s. 71], ros. *zajaczij salát* dla *Ficaria Guett.* [Annienkow, 1878, s. 144], ros. *worobjowaja trawa* dla *Galium boreale* L. i *soroczja priaża* dla *Galium uliginosum* L. [Annienkow, 1878, s. 151–152], kasz. *psé jagodě*, v' *ilčë jagodě*, czes. *psí víno*, dolnołuż. *gusorowe wino* dla *Solanum* L. i podobne. Podstawowym warunkiem, który powinien spełniać morfem rdzeniowy **myś-*, aby można było użyć go w takim fitonimie, jest więc ogólna przynależność semantyczna do grupy rdzeni tak zwanych zwierzęcych. Pozwala to podkreślić niższą jakość, surogatowość czy wręcz szkodliwość rośliny o nazwie utworzonej od nazwy zwierzęcia, w porównaniu do innej rośliny czy przedmiotu, produktu, wnieść zabarwienie pejoratywne do powstałej nazwy [Dylewska-Kupisz, 1979, s. 26].

Ustalenie motywacji opisanej wyżej grupy fitonimów, jak widać, wymaga nie tyle uwzględnienia aktualnej i konkretnej semantyki morfemu rdzeniowego **myś-*, ile odwołania się do jego ogólnokategorialnej przynależności do rdzeni zwierzęcych. Naturalna wydaje się więc próba odnalezienia motywacji rozpatrzonych już fitonimów, która odchodziłaby jeszcze dalej od semantyki technicznej rdzenia **myś-*, a jednak byłyby właściwa dla znaczącej części fitonimów.

Punktem wyjściowym poszukiwań motywacji powinna w tym przypadku zostać semantyka ideologiczna rdzenia **myś-*, a ściślej – znaczenia przenośne wyrazów o danym rdzeniu: pol. *myszka* ‘znamię w postaci ciemnej, często owłosionej plamki na ciele człowieka’ [Dubisz, 2003], kasz. *měška* ‘znamię macierzyste w postaci ciemnej plamki na ciele człowieka’, bułg. *misznica* ‘wysypka wokół ust’ [Trubaczow 1963–, t. 21, s. 72], ros. *myszjak* ‘pleśń’ [Trubaczow 1963–, t. 21, s. 68] i podobne. Wspólną cechą dla wszystkich przywołanych znaczeń jest to, że nazywane zjawiska pokrywają powierzchnię, na której się znajdują, zwartą warstwą – podobnie do tego, jak ciało poruszającej się myszy przylega do ziemi. Taki sposób poruszania się łączy myszy z innymi pełzającymi zwierzętami: płazami, gadami i owadami.

Utożsamienie myszy, gadów i owadów przejawia się zarówno w kulturze tradycyjnej Słowian [Tołstoj, 2004, s. 347–349], jak też w nazewnictwie tych zwierząt w językach słowiańskich: ros. *gad* ‘mysz’, ‘myszy i żaby’, *gadina* ‘mysz’, ‘myszy i szczury’, *pogań* ‘myszy’, ‘szczury’, *poganka* ‘mysz’, serb. *poganac* ‘mysz’, maced. *poganec* ‘mysz’, bułg. *poganec*, *poganeč* ‘szczur’ itp. [Tołstoj, 2004, s. 347]. Z kolei semantyka prasłow. *gadъ ‘wąż, bąki, gzy, muchy, komary, meszki; mysz’ i *gnusъ ‘owady, gryzonie, pasożyty szkodliwe dla gospodarstwa’ [Trubaczow 1963–, t. 6, s. 82, 183–184] potwierdza hipotezę

Aleksandra Mielniczuka o wspólnym pochodzeniu gr. *μυσοσ* ‘zanieczyszczenie, brud, plama’, *μῦς* ‘mysz’ i *μύια* ‘mucha’ z ie. rdzenia **ms-*. [Mielniczuk, 1986, s. 140; Trubaczow 1963–, t. 21, s. 66].

Przytoczone przykłady pozwalają stwierdzić, że semantykę ideologiczną wyrazów o rdzeniu **myš-* tworzy sem ‘pełznący’. W ideosemie ‘pełznący’ realizuje się taka właściwość roślin, jak okrywowość: znaczącą liczbę roślin (14 z 31), których nazwy zostały poddane analizie, stanowią rośliny, nieposiadające sztywnych łodyg, a więc pnące i okrywowe. Należą do nich *Anagallis L.*, *Arenaria rubra L.*, *Cuscuta L.*, *Ficaria Guett.*, *Galium L.*, *Gnaphalium L.*, *Hieracium L.*, *Holosteum umbellatum L.*, *Minuartia Loeff.*, *Myosotis L.*, *Myosurus L.*, *Stachys lanata Jacq.*, *Stellaria L.* oraz *Veronica hederifolia L.*

Przedstawiona wyżej analiza motywacji semantycznej nazw roślin o rdzeniu **myš-* pozwala na wysnucie kilku istotnych dla dalszych rozważań wniosków.

Po pierwsze, semantyka techniczna rdzenia **myš-* ‘właściwy zwierzęciu Mus L. o szarym lub brunatnym ubarwieniu, spiczastym pyszczku i cienkim ogonie, gnieźdzącemu się w pobliżu osiedli ludzkich, w domach, spichrzach, na polach i w lasach’ pozwala realizować się w niej takim właściwościom roślin jak podobieństwo do myszy, nieprzyjemny zapach oraz wykorzystanie do odstraszenia myszy. Motywacja taka jest stosunkowo łatwa w odtwarzaniu, ponieważ odwołuje się do aktualnej, uświadamianej przez nosicieli języka informacji i najczęściej jest wzmacniana budową dwurdzenną fitonimów. Oparte na takiej motywacji nazwy roślin tworzone bywają przeważnie według modelu metafory (nazwy roślin podobnych do myszy, mających nieprzyjemny zapach) [Hładká, 2000, s. 31–32] – i w mniejszym stopniu metonimii (nazwy roślin, które są wykorzystywane do odstraszenia myszy) [Hładká, 2000, s. 34].

W ogólnokategorialnej semantyce rdzenia **myš-* jako rdzenia tak zwanego zwierzęcego realizuje się podobieństwo jednych roślin/przedmiotów/substancji do innych. Dla fitonimów tego typu charakterystyczna jest trwała budowa: *mysi + fitonim/nazwa przedmiotu/substancji*. Odczytanie motywacji omawianych fitonimów możliwe jest przede wszystkim dzięki wielkiej produktywności danego schematu nazewniczego i wiąże się z uwzględnieniem globalnej opozycji wszystkiego, co dotyczy człowieka, do wszystkiego, co jest związane ze zwierzętami (opozycja *lepszy – gorszy*). Oparte na niezupełnej identyczności fitonimy tworzone są według modelu metafory [Hładká, 2000, s. 31–32].

Semantyka ideologiczna rdzenia **myš-* ‘pełznący’ pozwala realizować się w niej takiej cesze motywacyjnej jak okrywowość. Oparte na podobnej motywacji fitonimy tworzone są według modelu metafory [Hładká, 2000, s. 31–32].

Odtwarzanie danej cechy motywacyjnej wydaje się najtrudniejsze, ponieważ ideosemantyka na skutek procesu technizacji została wyparta na peryferie semantyki rdzenia *myš-, brakuje specyficznych modeli strukturalnych dla fitonimów motywowanych okrywowością, co spowodowało, że znacząca część fitonimów o rdzeniu *myš- ma motywację podwójną.

Okrywowością i podobieństwem roślin do części ciała myszy motywowane są nazwy roślin *Anagallis L.*, *Arenaria rubra L.*, *Cuscuta L.*, *Gnaphalium L.*, *Hieracium L.*, *Minuartia Loefl.*, *Myosotis L.*, *Myosurus L.*, *Stachys lanata Jacq.*, *Stellaria L.* oraz *Veronica hederifolia L.* Z kolei okrywowością i niezupełną identycznością są motywowane nazwy roślin *Ficaria Guett.*, *Galium L.* oraz *Holosteum umbellatum L.*

W większości przypadków motywacja okrywowością zastąpiona została późniejszą, świeższą i łatwiejszą w odtwarzaniu motywacją podobieństwem roślin do myszy. Najlepiej zjawisko to ilustrują fitonimy, które zawierają obok rdzenia *myš- rdzeń *červ-: pol. *mysiotrzew*, *myszetrzew*, *mysze strzewce*, *mysze trzewce*, *mysie strzewce*, *mysie trzewce*, *myszotzew*, *mysiotrzeb*, kasz. *měšotrěv*, *měše trěvq*, słow. *miši čerev*, górnołuż. *myšacy črij*, dolnołuż. *myšyne cřowo*. Okrywowość roślin *Anagallis L.*, *Arenaria rubra L.*, *Cuscuta L.*, *Minuartia Loefl.*, *Stellaria L.* jako cecha motywacyjna nie jest już odczytywana w semantyce rdzenia *myš- i wznawiana w świadomości nosicieli języka. Dlatego nad fitonimami jednordzennymi: kasz. *měšák*, górnołuż. *myšonc*, dolnołuż. *muš* – przewagę mają fitonimy, w których dana cecha motywacyjna realizowana jest poprzez semantykę techniczną innego morfemu rdzeniowego, czyli *červ-. Obecnie informacje o omawianych roślinach, które na wcześniejszych etapach przekazywać mógł rdzeń *myš-, przekazuje morfem rdzeniowy *červ-.

Motywacja, która uaktywnia mechanizmy starszej metafory (podobieństwo do sposobu poruszania się myszy), jest stopniowo zastępowana motywacją uaktywniającą mechanizmy metafory późniejszej (podobieństwo do mysiego ogona, jelit i uszu) albo motywacją odwołującą się nie do semantyki konkretnego rdzenia *myš-, lecz do jego semantyki ogólnokategorialnej ‘zwierzęcy’.

Można zatem wnioskować, że procesowi technizacji semantyki morfemu rdzeniowego *myš- towarzyszą zmiany w tendencjach motywacyjnych fitonimów o danym rdzeniu, wyrażające się poprzez stopniowe zastępowanie starszej metafory młodszą.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

- BARTOŠ František, 1906, *Dialektický slovník moravský*, České Akademie Císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha.
- BUFFA Ferdinand, 2004, *Slovník šarišských nářečí*, Vydatelství Náuka, Prešov.
- JUNGMANN Josef, 1834–1839, *Slovník česko-německý*, t. I–IV, We kněžecj arcibiskupské knihtiskárně, Praha.
- KARŁOWICZ Jan, 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- KARŁOWICZ Jan, KRYŃSKI Adam, NIEDŹWIEDZKI Władysław, red., 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, Drukarnia E. Lubowskiego i S-ki, Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego Instytutu popierania nauki, Warszawa.
- KRAL Jurij, 1927, *Serbsko-němski slovník hornjołužiskeje řeče*; <http://www.serbski-institut.de:8180/dict/online> (dostup: 13.10.2016).
- LINDE Samuel Bogumił, 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Drukarnia xx. Pijarów, Warszawa.
- MAYENOWA Maria Renata, Peplowski Franciszek, red., 1966–, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. I–, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- MUKA Arnošt, 1921–1926, *Slovník dolnoserbskeje řečy a jeje narěcŏw*, t. I. Dwunasta Akademicka Drukarnia Państwowa, České akademie věd a umění, Petrograd–Praga.
- ROSTOK Michał, WJELA Jan, URBAN Matej, 1908, *Serbske rostlinske mjena*; <http://www.serbski-institut.de:8180/dict/online> (dostup: 13.10.2016).
- SCHUSTER-ŠEWC Heinz, 1972, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, VEB – Domowina-Verlag, Bautzen.
- SYCHTA Bernard, 1967–1976, *Slovník gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VI, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- TROFIMOWIČ Konstantin, 1974, *Hornjoserbsko-ruski slovník*; <http://www.serbski-institut.de:8180/dict/online> (dostup: 13.10.2016).
- URBAŃCZYK Stanisław, red., 1953–2002, *Slovník staropolski*, t. I–XI, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- ZDANOWICZ Aleksander, red., 1861, *Slovník języka polskiego*, t. I–II, nakładem Maurycego Orgelbranda, Wilno.

BIBLIOGRAFIA

- ABAJEW Wasilij, 1995, *Izbrannyje trudy*, t. II, *Obszczeje i srawnitielnoje jazykoznanije*, „Ir” Publishers, Władikawkaz.
- ANNIENKOW Nikołaj, 1878, *Botaniczeskij słowar'*, Tipografija Impieratorskoj Akademii Nauk Sankt-Pietierburg.
- BORISOWA Antonina, 1955, *Wieronika – Veronica L.*, *Fłora SSSR*, t. XXII, s. 329–500.
- CLIFFORD H. Trevor, BOSTOCK Peter D., 2007, *Etymological Dictionary of Grasses*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
- CWIELOW Nikołaj N., red., 2004, *Fłora Wostocznoj Jewropy*, t. XI, *Towariszczestwo Naucznych Izdanij KMK*, Moskwa–Sankt-Pietierburg.
- DUBISZ Stanisław, red., 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego [CD-ROM]*, Warszawa.
- DYLEWSKA-KUPISZ Jolanta, 1979, *Funkcja podobieństwa wyrażona w kompozycjach (na podstawie ukraińskiego materiału botanicznego)*, „*Prace Filologiczne*”, 38, s. 17–26.
- GUBANOW Iwan, KRYŁOWA Irina, TICHONOWA Walentina, red., 1976, *Dikorastuszczije poleznyje rastienija SSSR*, Izdatielstwo „Mysl”, Moskwa.
- GUBANOW Iwan, KISIELOWA Klara, NOWIKOW Władimir, TICHOMIROW Wadim, red., 2002–2004, *Ilustrirowannyj opriedielitel rastienij Sriedniej Rossii*, t. 1–3, *Towariszczestwo Naucznych Izdanij KMK*, Moskwa.
- HLÁDKÁ Zdeňka, 2000, *Přenesená pojmenování rostlin v českých dialektch*, Masarykova univerzita v Brně, Brno.
- LITWINSKAJA Swietłana A., 2006, *Ekologiczeskaja encykłopedija dieriewjew i kustarnikow (ekologija, gieografija, poleznyje swojstwa)*, Izdatielstwo „Tradicyja”, Krasnodar.
- MACHEK Václav, 1954, *Česká a slovenská jména rostlin*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha.
- MIELNICZUK Aleksander S., 1986, *O suszcznosti bieglógo s-*, „*Etimologija 1984*”, s. 137–146.
- PAWŁOWSKI Eugeniusz, 1974, *Polskie nazwy roślin (Próba klasyfikacji semantycznej)*, „*Studia Indoeuropejskie*”, 37, s. 163–169.
- REJEWSKI Marian, 1996, *Pochodzenie łacińskich nazw roślin polskich*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa.
- TOŁSTOJ Nikita I., 2004, *Sławianskije driewnosti: Etnolingwistickij słowar'*, t. 3: K–P, Izdatielstwo „Mieždunarodnyje odnoszenija”, Moskwa.
- TRUBACZOW Oleg N., 1963–, *Etimologiczeskij słowar' sławianskich jazykow*, t. I–, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa.

Liubou Padporynava

ZMIANY SEMANTYKI MORFEMU RDZENIOWEGO *MYŠ-
A ZMIANY MOTYWACJI ZACHODNIOŚLAWIAŃSKICH
FITONIMÓW DIALEKTALNYCH

Streszczenie

Zawężenie wyobrażeń rdzennych użytkowników języka o zwierzęciu Mus L. powoduje zmiany w semantyce morfemu rdzeniowego *myš- i odpowiednio w motywacji zachodniosłowiańskich fitonimów dialektalnych o tym rdzeniu. Zmiany semantyczne polegają na specjalizacji znaczenia, kiedy to towarzyszące od początków istnienia słowa wyobrażenia i skojarzenia emocjonalne zostają wypchnięte na peryferia semantyki. Prowadzi to do stopniowego zacierania się więzi motywacyjnych pomiędzy fitonimami a ich nazwami. Jednym ze sposobów na zachowanie fitonimów dialektalnych jest adaptacja mechanizmów motywacyjnych do opisanych wyżej zmian semantycznych. W przypadku omawianych w artykule nazw roślin fitonimy, pierwotnie motywowane okrywowością roślin, stopniowo zmieniły swoją motywację na korzyść podobieństwa do myszy. Przyczyny danych zmian upatrujemy w tym, że sem 'pełznący' nie jest już odbierany przez rdzennych użytkowników języka jako składnik semantyki rdzenia *myš-, a więc motywacja fitonimów uległa zmianie i obecnie realizowana jest przez aktualnie uświadamiany sem 'mysi'.

THE CHANGES IN SEMANTICS OF ROOT MORPHEME *MYŠ-
AND THE CHANGES IN MOTIVATION OF WEST SLAVIC
DIALECTAL PHYTONYMS

Summary

Contraction of the concept of the animal Mus L. leads to changes in semantics of the root morpheme *myš- and accordingly in motivation of West Slavic dialectal phytonyms. The changes in semantics are based on specialization of meaning. As a result, the emotional associations, which was accompanied to the phytonyms at earlier stages, turn up at the periphery of the semantics. This fact leads to gradual loss of connection between the plant properties and the semantics of the roots of their names. The motivational mechanisms of phytonyms adapt to the changes of the semantics. As a result, the phytonyms, which were motivated by covering the ground with their leaves and stalks, are gradually becoming motivated by their similarity with the mice. The reason of these changes is that now the seme 'groundcover' is not realized by native speakers as a component of actual semantics of the root *myš-, so the motivation of the phytonyms has changed and become to embody in the seme 'mousy'.